

КАРПОВ Віктор Васильович,

доктор історичних наук,

завідувач кафедри дизайну,

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка, Київ

ORCID ID: 0000-0002-3446-9187

v.karpov@kubg.edu.ua

НАДІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ТА ВИБОРУ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОГО ВЕКТОРУ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

У статті розглядається концепт ідентичності національного культурного простору України у його глобальному вимірі та формуванні наративу надідентичності. Основна мета дослідження – показати, що надідентичність виявляється глибинним чинником формування національної самосвідомості та вибору цивілізаційного вектору розвитку суспільства. Методологічно робота поєднує порівняльно-теоретичний аналіз теоретичних положень про уявні спільноти (Б. Андерсон), соціальної ідентичності (Г. Тежфел та Д. Тернер), концепції безпекової спільноти (К. Дойч), цивілізаційного аналізу (С. Гантінгтон, Ф. Бродель, О. Рафальський), моделювання ідентичності культурного простору (О. Гриценко, О. Кравченко), що виступили евристичним джерелом для подальшого осмислення концепту інтегрованих ідентичностей.

В українському контексті розвитку сучасного історичного процесу у прогнозуванні розвитку національного культурного простору визначальним є поява дискурсу надідентичності як вищого, інтегративного рівня ідентичності. Теорія надідентичності в українській культурології та суміжних західних школах є синтезом ідей із різних філософських, соціологічних та історичних напрямків, потужним інтелектуальним конструктом, що поєднує українську потребу в самоствердженні із західними аналітичними моделями соціальної інтеграції та цивілізаційного аналізу.

Результати проведеного дослідження демонструють, що надідентичність – це глибинна культурна програма, яка формує довготривалу,

стійку, об'єднану цивілізаційну спільноту, забезпечуючи її внутрішню згуртованість та відмінність від інших цивілізацій. Основою такої програми слугують концепти глобального громадянства, глобальних культурних практик та співіснування наднаціонального та національного, глобального і регіонального (локального, глокального) вимірів культурної взаємодії.

Ключові слова: ідентичність, надідентичність, Україна, національний культурний простір, цивілізація.

Viktor KARPOV,

doctor of historical sciences,

Head of the Department of Design,

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University, Kyiv

v.karpov@kubg.edu.ua

OVER-IDENTITY AS A FACTOR IN THE FORMATION OF NATIONAL SELF-CONSCIOUSNESS AND THE CHOICE OF A CIVILIZATIONAL VECTOR OF SOCIAL DEVELOPMENT

The article examines the concept of the identity of Ukraine's national cultural space in its global dimension and the formation of a narrative of supra-identity. The main objective of the study is to show that supra-identity is a profound factor in the formation of national self-awareness and the choice of a civilisational vector for the development of society. Methodologically, the work combines a comparative-theoretical analysis of theoretical propositions about 'imagined communities' (B. Anderson), social identity (G. Teijfel and D. Turner), the concept of a 'security community' (K. Deutsch), civilisational analysis (S. Huntington, F. Braudel, O. Rafalsky), and modelling the identity of cultural space (O. Hrytsenko, O. Kravchenko), which served as a heuristic source for further reflection on the concept of integrated identities.

In the Ukrainian context of the development of the modern historical process, the emergence of the discourse of supra-identity as a higher, integrative level of identity is decisive in predicting the development of the national cultural space. The theory of supra-identity in Ukrainian cultural studies and related Western schools is a synthesis of ideas from

various philosophical, sociological and historical directions, a powerful intellectual construct that combines the Ukrainian need for self-affirmation with Western analytical models of social integration and civilisational analysis.

The results of the study demonstrate that supra-identity is a deep cultural programme that forms a long-lasting, stable, united civilisational community, ensuring its internal cohesion and distinction from other civilisations. This programme is based on the concepts of global citizenship, global cultural practices, and the coexistence of supranational and national, global and regional (local, glocal) dimensions of cultural interaction.

Keywords: *identity, supra-identity, Ukraine, national cultural space, civilisation.*

Постановка проблеми. Дискурс ідентичності суспільства виникає із здобуттям незалежності Української держави та перспективами її розвитку як окремішнього суб'єкту світової політики. На час здобуття незалежності існуюча модель ідентичності «новой общности людей – советского народа» і відповідно людини радянського типу зазнала свого краху. На порядок денний суспільного життя постало питання ідентичності ментально та історично складного пострадянського суспільства у якому вже не домінували, але інерційно існували радянські ідеологеми, проте відроджувалися українські контенти, зароджувалася суміш нового значення на основі ідей вільного світу, яке ще потрібно було досягнути.

Концепція надідентичності набула особливої актуальності в українській культурології та філософії у період національного відродження та відновлення незалежності. Необхідність подолання наслідків культурної політики радянського періоду, результатом якої стало русифікація та зміна етнічного складу цілих регіонів України, а особливо Сходу, Криму і Півдня, їх культурна відмінність від українського культурного простору обумовила та стимулювала пошук універсальної об'єднуючої ідеї та формування єдиної політичної нації на тлі культурного плюралізму та зовнішнього впливу. В умовах тривалого існування під владою різних імперій, українці сформували субетнічні та регіональні ідентичності, які інколи вступали у протиріччя. Надідентичність

пропонує рамку для їхнього гармонійного співіснування. В українській культурології створено умови до появи дискурсу надідентичності як вищого, інтегративного рівня ідентичності. Надідентичність – це потужна ідея, що описує найвищий рівень національної самосвідомості, який інтегрує культурну різноманітність і забезпечує національну згуртованість та самобутність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науковці почали активно досліджувати витоки національної ідентичності знаходячи її джерела в історії та культурі. Проблему цивілізаційної ідентичності українства, історії її еволюції та сучасний контент досліджував науковий колектив, який очолював О. Рафальський [32], шлях становлення української ідентичності перебуває у полі уваги вчених Грицака Я. і Комарова О. [11], феномен і засади української ідентичності досліджував Степико М. Т. [31].

Моделі культурного простору та проблему ідентичності його елементів студіював Гриценко О. А. [12], концептуальні моделі ідентифікації національного культурного простору України в сучасному публічному інтелектуальному дискурсі конструював Кравченко О. В. [21;22], який визначив національний культурний простір як ідентифікаційну модель.

Поруч із пошуком концептуальних підходів до конструювання моделі ідентичності досліджуються окремі аспекти. Зокрема, теоретико-методологічні аспекти релігійної ідентичності у площині соціокультурних викликів студіювала Якуніна К. [35], український контекст регіональної ідентичності вивчає Нагорна Л. П. [26], українську історичну ідентичність у загальноєвропейському контексті та взаємозв'язок історичної пам'яті та національної ідентичності досліджують Мартинов А. [25], Зерній Ю. [16] соціокультурну ідентичність як чинник підвищення ефективності політичного управління розглядає Малінін В. В. [23], роль культурного простору у процесі становлення української політичної нації дослідила Злобіна Т. Г. [17], значення мови у формуванні національної ідентичності вивчає Казакевич О. [18].

Особливо актуальним питання ідентичності постало із початком війни. Війна виявляється глибинним чинником формування

національної самосвідомості. На думку Юлії Вацик в українському контексті війна виступає активним і видимим конструктором колективного досвіду, який формує національну ідентичність [7]. Українська мовна ідентичність під час повномасштабного російського вторгнення досліджена Сікорською В. та Дідур Л. [30]. Національна та громадянська ідентичності, історична ідентичність в Україні в умовах російсько-української війни вивчається Поліщук Ю. [27], Кидонь В. [19]. Концепт ідентичності українства в умовах соціокультурних трансформацій та загрози національній безпеці в гуманітарній сфері висловила Бевз Т. А. [2].

Базові поняття та український контекст конструювання національної ідентичності розглянули Бевза Б., Гінкул А. [3]. Вчені Вerezомська С. Ж., Каюн В. О., Голубчик Г. Д. [8] дослідили роль культурної спадщини в процесі конструювання національної ідентичності українців. Проблему співвідношення та взаємодії національної ідентичності і громадянського суспільства розглянули Бистрицький Є., Білий О., Зимовець Р., Кобець Р., Лозниця С., Пролеєв С. [5]. Концептуальні засади формування ідентичності національного культурного простору в умовах незалежності України розглядає Хлібосолов І. [34].

Підсумовуючим актом у дискурсі національної ідентичності постало прийняття постанови Кабінету міністрів України «Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року» [28], яка закріпила концепт існування в українському суспільстві національної та громадянської ідентичностей, що створює умови для виникнення як протиріч в суспільстві, так і їх взаємодії та синтезу і формування нової ідентичності базованої на розумінні і підтримці незалежності української держави на принципах надідентичності.

Мета статті – показати, що надідентичність виявляється глибоким чинником формування національної самосвідомості та вибору цивілізаційного вектору розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки питання надідентичності є міждисциплінарним і включає філософські, культурологічні, соціологічні та політичні аспекти,

джерельна база дослідження охоплює як українських авторів, так і ключові західні праці, що стосуються інтегративних ідентичностей. Основні джерела, на яких базується ця теорія, можна поділити на три великі групи. Українська філософсько-культурологічна традиція представляє першу групу і розглядає нормативне та ідеалістичне обґрунтування необхідності єдиного ціннісного ядра для української нації. Ідеї національної консолідації та окремішності представляє Дмитро Донцов, Михайло Грушевський, Пантелеймон Куліш та Володимир Антонович. Пантелеймон Куліш та Володимир Антонович висловили ідеї про унікальність українського культурного типу та його відмінність від інших слов'янських культур. Хоча надідентичність у сучасному розумінні ширша за етнічну, ідеї Донцова про «волю до життя», «духовну силу» та цілісність нації як найвищої цінності є історичною основою для пошуку абсолютного ядра ідентичності [15]. Концепція історичної тягlosti української нації, що протистоїть російським імперським наративам, формуючи спільну історичну свідомість запропонована Михайлом Грушевським [13].

Друга група – це постколоніальні та дисидентські студії представлені аналізом загроз асиміляції та обґрунтування необхідності захисту української мови та культури як центральних елементів національної самобутності, що є передумовою для формування стійкої надідентичності. Про це пише Іван Дзюба у своїй праці «Інтернаціоналізм чи русифікація?» [14]. Наголос на морально-духовному вимірі ідентичності та ціннісній незламності перед тиском висловлений Євгеном Сверстюком, Василем Стусом. Зазначимо, що ці автори висловлювали свої думки в період радянських репресій до української свідомої думки.

Джерела теорії ідентичності, що представляють західну соціологію та політологію надають аналітичний інструментарій для моделювання ієрархії ідентичностей. Теорія соціальної ідентичності представлена такими дослідниками як Генрі Тежфел та Джон Тернер. Запропонована ними теорія соціальної ідентичності пояснює, як приналежність до соціальних груп впливає на самосприйняття, поведінку та міжгрупові стосунки людей, зокрема на виникнення

упереджень і дискримінації. Їхні роботи пояснюють, як індивіди формують «ми-групу» через соціальну категоризацію і ідентифікацію, і як ця групова ідентичність може стати вищою за індивідуальну формуючи колективну свідомість нації чи цивілізації.

Соціальна ідентичність – це частина уявлення людини про себе, яка походить від її членства в соціальних групах. Люди прагнуть підтримувати позитивну соціальну ідентичність, щоб підвищити свою самооцінку. Теорія ґрунтується на соціальній категоризації або класифікації людей до певних соціальних груп на основі спільних ознак, ідентифікації, тобто прийняття норм, цінностей та поведінки своєї «внутрішньої групи», асоціювання себе з нею та порівнянні своєї «внутрішньої групи» з іншими «зовнішніми групами» [36].

Головними ознаками національної ідентичності Монтсерат Гібернау визначила її тяглість та унікальність. Ідентичність формує та поширює певні образи нації, а також ідеї, символи та ритуали, покликані виплекати в індивідів почуття взаємної симпатії та солідарності. Національну ідентичність зазвичай творять, підтримують і «перезавантажують» інтелектуали, проте насаджує її насамперед держава [10]. З цієї теорії виникає питання про ідентичність держави, що потребує окремого дослідження.

До теорії наднаціональної ідентичності відноситься концепція «безпекової спільноти» Карла Дойча, побудованої на основі соціологічного підходу до міжнародних відносин, за якою країни інтегруються на основі взаємної довіри та цінностей, що є основою для формування наднаціональної (надідентичності) в регіональних блоках, як-от ЄС. Дойч визначає інтеграцію як досягнення «почуття спільноти», що супроводжується формальними або неформальними інститутами та практиками, достатньо міцними, щоб гарантувати мирні зміни між членами групи протягом тривалого періоду. Передумовами інтеграції та створення основи для формування надідентичності є сумісність основних цінностей, високий рівень комунікації та інформаційних потоків між суспільствами й урядами, наявність довгострокової довіри та можливість передбачати поведінку інших членів спільноти, інтенсивні

транснаціональні зв'язки економічного та культурного співробітництва між націями [37].

Юрген Габермас висловлює ідеї конституційного патріотизму як основи для європейської ідентичності, де лояльність базується не на етносі, а на спільних демократичних принципах і праві – це ідеальний приклад громадянської надідентичності. До цієї групи відноситься й теорія націєтворення, як то концепція уявленої спільноти Бенедикта Андерсона, яка пояснює, як нації, а, відповідно, надідентичності, конструюються через спільні символи, мову та інформацію. Концепція уявленої спільноти Бенедикта Андерсона стверджує, що нація не є природньою данністю та віковичною спільнотою, а соціально сконструйованою реальністю, яка виникає в модерну епоху. Ключовою ідеєю концепції є уявний образ спільності нації, сформований на основі колективної ідентичності попри відсутність прямої взаємодії. Таке уявлення є стійким, а нація мислиться як глибоке, горизонтальне товариство, яке має свої кордони, однак, не уявляється тотожною всьому людству [1].

Джерела, що визначають масштаб та історичну функцію надідентичності належать до третьої групи у якій розглядаються теорії цивілізаційного аналізу. Цивілізаційний підхід у своїх наукових студіях застосовують Самюел Гантінгтон та Фернан Бродель. Дослідження довготривалих структур Фернана Броделя підкреслюють, що ментальні та культурні матриці є найбільш стійкими елементами, що формують цивілізаційний простір [6]. Теорія Самюеля Гантінгтона є одним із найвпливовіших джерел, на яких базується концепція надідентичності у широкому, цивілізаційному розумінні. Його праці прямо артикулюють, що найвищий рівень ідентифікації людини – це її приналежність до цивілізації. Гантінгтон, по суті, визначає цивілізацію як надідентичність [9].

Гантінгтон стверджує, що в період після Холодної війни глобальні конфлікти більше не будуть відбуватися між ідеологіями (як комунізм проти демократії) чи державами-націями, а між цивілізаціями. Цивілізація, за Гантінгтоном, є найширшою культурною сутністю, найвищим рівнем групової ідентифікації, який може мати людина. Вона охоплює всі нижчі рівні суспільних

формоутворень – племена, етноси, нації, релігійні групи, тощо. Основою цивілізаційної надідентичності є спільна об'єктивна спадщина (мова, історія, релігія, звичаї, інститути) та суб'єктивна самоідентифікація людей. Саме релігія та історичні традиції є, на його думку, найстійкішими елементами цього цивілізаційного ядра.

Для української культурології теорія Гантінгтона набула особливої актуальності, оскільки вона прямо стосується проблеми цивілізаційного розколу та необхідності самовизначення. Гантінгтон визначав лінію цивілізаційного розколу за релігійним критерієм між Західним та Православно-слов'янським світом, яка, за його оцінками, проходить через Україну (між уніатським Заходом та православним Сходом). З погляду цієї теорії українська надідентичність має вирішити фундаментальне завдання перетворення України з розколотої у релігійному значенні країни на цілісну державу єдиної цивілізації в незалежності від того, яку цивілізаційну приналежність вона остаточно обере. Доки нація не виробить єдиної, стійкої цивілізаційної надідентичності, вона, згідно з Гантінгтоном, залишається розколотою державою, вразливою до внутрішніх конфліктів та зовнішнього впливу [4].

Гантінгтонівська надідентичність виконує ключову функцію внутрішньої солідарності або забезпечення високого рівня довіри та згуртованості серед народів, що належать до однієї цивілізації, полегшуючи співпрацю. До ключових функцій відноситься і оборонна, яка виникає на кордонах цивілізацій де відмінність надідентичностей стає основним джерелом конфлікту. У цьому контексті, українська надідентичність набуває оборонного значення, виступаючи як механізм захисту самобутності на лінії зіткнення цивілізацій. Теорія Гантінгтона, таким чином, розглядає надідентичність не просто як академічну категорію, а як критичний чинник глобальної політики та виживання нації.

Ознаки надідентичності українського суспільства проявилися у ході війни Росії проти України у тому, що росіяни або російськомовні чи російськоментальні громадяни України, на яких в задумах російської агресії ставилася особлива ставка з розколу суспільства та сприяння досягненню цілей війни, виступили на

захист Української державності і незалежності. У цьому слід вбачати прояв не українського націоналізму, а прояв захисту декларованих цінностей європейської західної цивілізації і шляху України до Європейського Союзу. Хоча теорія Самюеля Гантінгтона «Зіткнення цивілізацій» є дискусійною, вона чітко артикулює, що глобальні конфлікти відбуваються на цивілізаційному рівні, а цивілізація визначається найвищою ідентичністю, яку поділяють люди, незалежно від їхньої національності.

Прогнозування розвитку національного культурного простору України у його глобальному вимірі припускає виникнення наративу надідентичності XXI століття у концептуальному баченні утворення цивілізації на основі об'єднань між людьми без рамок, але із взаємозалежністю та заохоченням до важливості кожної людини. Такий наратив конструюється як феномен інноваційного громадянства, який полягає в осмисленні особистого «Я» як меморативно-історичного досвіду у власних переконаннях і цілях, а також прав і цінностей громадськості. Надідентичність є проекцією досвіду минулого і сьогодення крізь призму самосприйняття у майбутньому. Побудова майбутніх цивілізацій відбувається за принципом структурування надідентичності, стверджує Ліза Маркіна. Дослідниця описує механізм такої цивілізації. Це – «коли громадськість об'єднана в коло однодумців має свідоме бачення майбутнього, цілі для його розвитку, мотиви для виокремлення самосвідомості і популяризації надідентично-автентичного прогресу, місію усіх верств населення, які поєднані однією метою, стійкістю і адаптивністю, організаційною культурою та емоційним інтелектом» [24].

Надідентичність як термін відображає прагнення до інноваційної ментальної адаптації та соціальної комунікації з метою виявлення у повсякденності наративу бачення майбутнього та її ролі у побудові реальної цивілізаційної надідентичності. Національна надідентичність та наратив формування на її основі майбутньої цивілізації містить концепції, що виявляють чинники «надглобалізації», «надінтеркультуралізму», «надтехнологічного прогресу», «надекологічної свідомості», «надсоціальної справедливості та

рівності», «наднауково-освітнього прогресу» [24, с. 187]. Загалом, усе те, що вказує на взаємозв'язки та взаємопроникливість з глобальними цінностями та культурними обмінами, а також у сфері технологій, які змінюють як спосіб життя так і спосіб мислення, у сфері екології та сталого розвитку, у питаннях рівності, соціальної справедливості та прав людини, освіти і науці, які відіграють вирішальну роль у конструюванні інноваційного майбутнього.

На тему надідентичності чи суміжних, інтегративних ідентичностей в українській та західній культурології полемізують переважно філософи, культурологи, соціологи, політологи та історики, що працюють у сфері націєтворення, постколоніальних студій, культурної політики та цивілізаційного аналізу. Полеміка часто відбувається між різними інтелектуальними школами та політичними таборами. В Україні полеміка навколо надідентичності або інтегративної національної ідентичності точиться між тими, хто бачить її як необхідний інструмент державотворення, і тими, хто застерігає від уніфікації та нівелювання регіонального розмаїття.

Прихильники утвердження надідентичності, консолідації та єдиного наративу наголошують на необхідності створення єдиного, сильного, ціннісно наповненого ядра ідентичності, здатного протистояти зовнішній агресії та внутрішньому розколу. Вони часто звертаються до ідей державності, мови як основи, спільного історичного досвіду (наприклад, козацького чи визвольного). Філософське обґрунтування цивілізаційної самобутності України надали Мирослав Попович, Сергій Кримський. Акцент на історичній пам'яті та героїчному наративі як консолідуючому чиннику роблять Володимир В'ятрович і Оксана Забужко.

Критики уніфікації та захисники плюралізму, які є скептиками надідентичності застерігають від створення «жорсткої» надідентичності, яка може виявитися ексклюзивною і відкинути цілі регіони або культурні групи (наприклад, російськомовних громадян, національні меншини). Вони захищають ідею громадянської нації (політичної нації) та плюралізму ідентичностей. Зокрема Микола Рябчук застерігає від гегемонії одного культурного центру і натомість пропонує політичну націю як інтегративну модель [29].

На Заході полеміка ведеться навколо термінів наднаціональна (наприклад, європейська) та глобальна (космополітична) ідентичність. Прихильники космополітизму та наднаціональної інтеграції розглядають формування вищого рівня ідентичності як позитивний, необхідний етап розвитку людства для вирішення глобальних проблем (екологія, міграція, економічна криза). Обґрунтування ідеї конституційного патріотизму та європейської публічної сфери як основи наднаціональної ідентичності подає Юрген Габермас. Захист космополітичної ідентичності та глобальної етики досліджує Марта Нуссбаум.

Критики глобалізму та захисники національного суверенітету критикують ідею надідентичності як таку, що руйнує національну державу, ослаблює соціальну згуртованість і веде до втрати суверенітету та культурної самобутності. Вони наголошують на важливості національної лояльності як головної основи політичного життя. Френсіс Фукуяма хоча і не є прямим противником, його праці про кризу ідентичності та необхідність національної ідентичності для довіри в суспільстві є важливим елементом цієї полеміки [33]. Багато дослідників, які вивчають зростання популізму в Європі, вказують на прямий зв'язок між кризою європейської (наднаціональної) надідентичності та поверненням до жорстких національних рамок.

В українській культурології надідентичність або національна надідентичність – це концепція, яка, як правило, стосується ідеї про вищий, узагальнений, інтегративний рівень національної самосвідомості та ідентичності. Вона часто розглядається як своєрідна ідеальна чи домінантна форма ідентичності, що здатна об'єднувати різноманітні регіональні, соціальні, чи етнічні ідентичності в межах єдиної української нації.

Ця концепція має кілька важливих вимірів в українському культурному та інтелектуальному дискурсі. Надідентичність розглядається як механізм, що допомагає подолати внутрішні культурні, мовні, історичні розбіжності і формує спільне поле цінностей, міфів, символів та історичної пам'яті для всіх громадян. Вона виконує інтеграційну функцію і спрямована на консолідацію розділеної нації і суспільства уцілому.

Надідентичність у вимірі стійкості та життєздатності національного простору забезпечує історичну тяглість нації та спроможність до прогресу, стійкість перед зовнішніми викликами (наприклад, асиміляцією, агресією) та внутрішніми кризами. У деяких інтерпретаціях надідентичність може бути не стільки описом фактичного стану, скільки нормативним чи ідеальним проектом для майбутнього розвитку нації – тим, до чого нація має прагнути для своєї повноти та самодостатності. Культурологічне підґрунтя надідентичності базується на таких ключових елементах як мова, історія, ментальні архетипи та державотворчі ідеї.

Хоча термін «надідентичність» може не бути єдиним чи загальноприйнятим, все ж ідеї про інтегративну національну єдність простежуються у працях багатьох українських культурологів, філософів та істориків, які досліджували феномен української ідентичності. Наприклад, Іван Дзюба, Микола Рябчук, Оксана Забужко, Сергій Кримський та інші, які аналізували національну самосвідомість, культурну єдність та виклики постколоніального суспільства.

Співвідношення надідентичності, національної ідентичності та регіональних ідентичностей в українській культурології можна описати як багаторівневу, ієрархічну та інтегративну систему. Три рівні утворюють систему ідентичності національного культурного простору – це регіональний, національний та інтегративний рівні. Надідентичність виступає як найвищий, узагальнюючий рівень, що забезпечує цілісність та життєздатність усієї національної системи. Регіональний або локальний рівень базується на місцевих традиціях, говорах, специфічній історичній пам'яті (наприклад, Волинь, Полісся, Галичина, Слобожанщина, Поділля) та є джерелом культурного розмаїття та локальної приналежності. За градацією рівнів культурних практик запропонованої Ольгою Копієвською національний рівень відноситься до глокального тобто проміжний між локальним і глобальним рівнями [20].

Він базується на уніфікуючих чинниках: державна мова, єдина державність, національні символи та ключові історичні наративи і є спільним для локальних культур. На цьому рівні формується

політична нація та спільне громадянське суспільство. Інтегративний рівень забезпечує консолідацію, стійкість, здатність до націєтворення в довгостроковій перспективі і представляє собою мета-концепцію надідентичності, яка гарантує єдність нації, забезпечує її історичну тяглість і опір зовнішнім впливам.

Надідентичність в українському контексті виконує об'єднуючу роль. Вона вирішує проблему, успадковану від тривалого періоду бездержавності та перебування у складі різних імперій, коли регіональні ідентичності розвивалися ізольовано, а іноді й вступали у протиріччя. Концепт надідентичності сприяє інтеграції регіональних ідентичностей у загальний простір національної ідентичності і їх інтеграція додає нації глибини, колориту та внутрішньої різноманітності. Національна ідентичність через спільну мову, освіту, засоби масової інформації та державну політику пам'яті поєднує ці регіональні відмінності, перетворюючи їх з потенційно антагоністичних на взаємодоповнюючі.

Консолідація національної ідентичності утворює надідентичність, яка підіймається над простою сумою національних характеристик та слугує ідеальною формою національної свідомості, яка не лише описує національну ідентичність, але й вказує її перспективу, якою нація має бути. Надідентичність – це моральний, ціннісний та філософський стрижень, який надає національній ідентичності абсолютного значення та самодостатності. Наприклад, ідея української волі як фундаментальної цінності, або цивілізаційної місії.

Надідентичність – це не просто синонім «національної ідентичності». Це інтегративний механізм, який дозволяє українській національній ідентичності бути гнучкою (приймати регіональні відмінності) і водночас монолітною (мати спільне ціннісне ядро) у критичні моменти історії. Вона забезпечує існування української нації як єдиного організму, а не як набору розрізнених регіональних спільнот.

Проблема об'єднання різнорідних ідентичностей у стійку та функціональну єдність активно розглядається західною школою, але під іншими, більш специфічними термінами. Так, західна

культурологічна школа розглядає проблему, схожу на українську надідентичність, хоча вона зазвичай використовує інші, більш аналітичні та конкретні терміни. Замість філософсько-національного терміна «надідентичність», західна думка оперує поняттями, що описують вищі, об'єднавчі, або інтегративні рівні ідентичності, особливо в контексті глобалізації, мультикультуралізму та європейської інтеграції.

Проблема «надідентичності» в західній культурології та соціології розглядається через такі призми: наднаціональна або європейська ідентичність, глобальна або космополітична ідентичність, колективна та соціальна ідентичність. Найбільш пряма інституційна форма наднаціональної або європейської ідентичності це Європейський Союз, який є унікальним прикладом спроби свідомого конструювання інтегративної ідентичності над існуючими національними ідентичностями (німецькою, французькою, польською тощо). Програмною ідеєю такої ідентичності є прагнення створити серед громадян ЄС концепт «ми-ідентичність», який би сприяв солідарності, співпраці та стабільності Європи, але не знищував при цьому національну приналежність як, наприклад, поляк і європеець.

Глобальна або космополітична ідентичність розглядає найвищий ступінь ідентифікації людини – її приналежність до «людства» або до «глобальної спільноти». Космополітизм, наприклад, у Юргена Габермаса чи Марти Нуссбаум передбачає, що людина має моральні зобов'язання та почуття, що виходять за межі її національної чи державної приналежності, реалізуючи таким чином форму світової надідентичності або глобальної ідентичності.

Колективна та соціальна ідентичність вивчає, як індивіди формують групові (колективні) ідентичності (наприклад, «ми, студенти цього університету», «ми, представники цього класу»), які є вищими за їхню індивідуальну ідентичність. У роботах Анрі Тежфела та Джона Тернера аналізуються теорії, за якими індивідуальні відмінності «розчиняються» у спільній груповій приналежності, забезпечуючи внутрішню єдність. Національна ідентичність

є лише одним, хоч і найважливішим, прикладом такої колективної ідентичності.

Хоча функціонально західні концепти схожі на українську «надідентичність», а всі вони говорять про інтеграцію нижчих ідентичностей у вищу, все ж є важливі відмінності. Зокрема, українська теорія надідентичності фокусується на націєтворенні та самобутності, а особливо у постколоніальному контексті. У той же час західні концепти тримають фокус на управлінні різноманіттям, глобалізації та політичній інтеграції, як приклад Європейський Союз. Різниця спостерігається і у підходах, а саме: нормативний та ідеалістичний (якою нація має бути) в українській культурології і аналітичний та емпіричний (як ідентичності взаємодіють на практиці) в західних концептах наднаціональної ідентичності, космополітизму та вкладених ідентичностей. Українська надідентичність підкреслює вищу якість ідеалу, а західна термінологія підкреслює ієрархію та взаємозалежність.

Висновки. Підсумовуючи, слід сказати, що надідентичність у широкому культурологічному сенсі відіграє критично важливу роль у формуванні та збереженні цивілізаційних спільнот. Якщо національна ідентичність формує націю-державу, то надідентичність формує цивілізаційний простір – групу націй, об'єднаних спільними фундаментальними цінностями, історичними архетипами та світоглядними матрицями. У контексті цивілізаційного підходу, наприклад, у концепціях Фернана Броделя, Освальда Шпенглера чи Самюеля Гантінгтона, надідентичність є ментальним та ціннісним каркасом, який забезпечує історичну тяглість і внутрішню солідарність великих культурних регіонів.

Надідентичність виступає ядром цивілізаційної стійкості утворюючи спільну філософську, релігійну та етичну основу для різних народів і культур у межах однієї цивілізації, наприклад, Християнство та Римське право для Західної цивілізації, або Конфуціанство для Східноазійської. Вона служить фундаментом спільної свідомості, що дозволяє цим народам розуміти та передбачати дії одне одного, а також фактором, який забезпечує цивілізаційну стійкість.

Спільна свідомість в своїй базисній основі має історичну пам'ять та народні міфи, традиції і повір'я. Вона створює універсальні історичні міфи та символи, які є значущими для всіх учасників цивілізації. Ці міфи формують спільну своєрідну «глибинну історію», або спільне історичне культурне поле, що допомагає цивілізації ідентифікувати себе як єдине ціле перед іншими цивілізаціями. Завдяки надідентичності цивілізація здатна пережити розпад імперій, зміну політичних систем та внутрішні конфлікти. Базові надідентичні цінності залишаються сталими, дозволяючи культурі відроджуватися на тому ж фундаменті спільної свідомості.

Спільна свідомість надідентичності утворює сталі культурні форми, що розуміються як цивілізаційні коди і діють у якості регуляторів внутрішніх і зовнішніх відносин. Вона чітко визначає цивілізаційні кордони. Ті, хто поділяє ключові цінності надідентичності входять до її цивілізаційного простору незалежно від їхньої національності чи мови. Це полегшує торгівлю, обмін знаннями та політичні союзи всередині цивілізаційного простору.

До важливої функції надідентичності відносяться інтеграція та культурна взаємодія народів, їх асиміляція. Надідентичність встановлює критерії приналежності. Вона визначає, як нові народи чи суспільства можуть бути інтегровані в цивілізацію через прийняття ключових цінностей, та як відбувається культурна асиміляція. В процесі культурної взаємодії відбувається масштабування національних та локальних цінностей до універсального рівня. Наприклад, ідеї демократії, прав людини, приватної власності у Західній цивілізації є саме такими надідентичними, загальноприйнятими нормами.

Надідентичність є умовою сталого розвитку цивілізації та надає їй сенсу існування та визначає напрямки руху. Вона відображає цивілізаційну місію через поширення власних цінностей, релігії, політичної системи чи культурного впливу, або уявлення про те, яку роль ця спільнота має відігравати у світі. Основою культурної експансії є моральний капітал надідентичності як-то підтримка та сприяння розвитку суміжних культурних просторів посередництвом реалізації великих інфраструктурних проєктів,

освоєння нових територій чи ресурсів, а також надання допомоги у довготривалій війні за незалежність.

Таким чином, надідентичність – це глибинна культурна програма, яка формує довготривалу, стійку, об'єднану цивілізаційну спільноту, забезпечуючи її внутрішню згуртованість та відмінність від інших цивілізацій. Основою такої програми слугують концепти глобального громадянства, глобальних культурних практик та співіснування наднаціонального та національного, глобального і регіонального (локального, глокального) вимірів культурної взаємодії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андерсон Б. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму. Київ : Критика, 2001. 272 с.
2. Вацик Ю. Р. Війна як структурний елемент національної ідентичності: досвід України та Японії. *Культурологічний альманах*. 2025. Вип. 3 (15). С. 137–143.
3. Бевз Т. А. Концепт ідентичності українства в умовах соціокультурних трансформацій: загрози національній безпеці в гуманітарній сфері (історіографія проблеми). *Українознавство*. 2020. № 3 (76). С. 178–200.
4. Бевза Б., Гінкул А. Конструювання національної ідентичності: базові поняття та український контекст. Київ : Український інститут майбутнього, 2024. 12 с.
5. Боярська О. А., Поплавський О. О. Цивілізаційна парадигма С. Хатінгтона та сучасна «лінія розлому» України. *Політологічний вісник*, 2015. № 79. С. 301–311.
6. Бистрицький Є., Білий О., Зимовець Р., Кобець Р., Лозниця С., Пролеєв С. Національна ідентичність і громадянське суспільство. Київ : Дух і Літера. 2015. 452 с.
7. Бродель Ф. Матеріальна цивілізація, економіка і капіталізм XV–XVIII ст. Том 1. Структура повсякденності: можливе і неможливе. Перекл. Григорій Філіпчук. Київ : Основи. 2014. С. 32, 137.
8. Везомська С. Ж., Каюн В. О., Голубчик Г. Д. Роль культурної спадщини в процесі конструювання національної ідентичності українців. *Вісник науки та освіти*. 2024. Вип. 10 (28). С. 1387–1404.
9. Гарбовська Д. Концепція зіткнення цивілізацій Самюеля Хантінгтона. *Міжнародний науковий вісник: збірник наукових праць*. Ужгород : ДВНЗ «УЖНУ», 2016. Вип. 2 (13). С. 46–52.
10. Гібернау М. Ідентичність націй. Київ : Темпора, 2012. 303 с.

11. Грицак Я., Комаров О. Шлях становлення української ідентичності. Запоріжжя : Платформа спільних дій, 2021. 35 с.
12. Гриценко О. А. Моделі культурного простору та проблема ідентичності його елементів. *Культурологічна думка*. 2019. № 15. С. 66–82.
13. Грушевський М. Ілюстрована історія України: репринтне відтворення 1913 року. К. ; Л., 1990. 525 с.
14. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? Мюнхен : Вид-во «Сучасність», 1968. 264 с.
15. Донцов Д. Націоналізм. Київ : Rainhouse, 2024. 320 с.
16. Зерній Ю. Взаємозв'язок історичної пам'яті та національної ідентичності. *Політичний менеджмент*, 2008. № 5. С. 104–115.
17. Злобіна Т. Г. Роль культурного простору у процесі становлення української політичної нації : дис. ... канд. філос. наук : 21.03.01; Київ, 2009. 218 с.
18. Казакевич О. Роль мови у формуванні національної ідентичності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Культурологія»*. 2017. Вип. 18. С. 77–79.
19. Кидонь В. Історична ідентичність в умовах російсько-української війни. *Українознавство*. № 3 (92). С. 30–43. URL: <https://url.li/ivxbkk>
20. Копієвська О. Р. Трансформаційні процеси в культурних практиках України: глобальний, глокальний контекст та локальні особливості (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) : дис. ... док. культурології. 26.00.06. Київ, 2018. 487 с.
21. Кравченко О. В. Концептуальні моделі ідентифікації національного культурного простору України в сучасному публічному інтелектуальному дискурсі. *Культура України*. 2014. Вип. 47. С. 13–25.
22. Кравченко О. В. Національний культурний простір як ідентифікаційна модель. *Вісник Харківської державної академії культури*, 2010. № 31. С. 4–11.
23. Малінін В. В. Соціокультурна ідентичність як чинник підвищення ефективності політичного управління. *Актуальні проблеми політики*. 2013. Вип. 48. С. 258–267.
24. Маркіна Л. Надідентичність – новий наратив майбутньої цивілізації. *Дні науки – 2025 : електрон. зб. матер. XV Міжнар. наук. конф. студ., асп. і молод. вчен.* (16 травня 2025 р.) / ВПЦ: «Київський університет». Київ, 2025. С. 186.
25. Мартинов А. Українська історична ідентичність у загальноєвропейському контексті: спільні риси та особливості. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки*. 2012. Вип. 21. С. 314–331.

26. Нагорна Л. П. Регіональна ідентичність: український контекст. К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2008. 405 с.
27. Поліщук Ю. Національна та громадянська ідентичності в Україні в умовах російсько-української війни. *Політичні дослідження*, 2024. № 2(8). С. 73–93.
28. Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023–2025 роках. Постанова Кабінету Міністрів України № 1322 (2023). URL: <https://surl.li/urpnqh>
29. Рябчук М. Долання амбівалентності. Дихотомія української національної ідентичності – Історичні причини та політичні наслідки. К. : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2019. 252 с.
30. Сікорська В., Дідур Л. Українська мовна ідентичність під час повномасштабного вторгнення рф. *Причорноморські філологічні студії*, 2023. № 2. С. 42–51.
31. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. К. : НІСД, 2011. 336 с.
32. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність / авт. кол.: О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с.
33. Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості. Київ : Наш формат, 2020. С. 6.
34. Хлібосолов І. О. Дискурс національного культурного простору в академічному ландшафті. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2025. № 51. С. 387–393.
35. Якуніна К. Теоретико-методологічні аспекти дослідження релігійної ідентичності у площині соціокультурних викликів. *Соціокультурні виклики сучасності: потреба у теоретичному осмисленні: колективна монографія*. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2022. С. 154–195.
36. Cynthia Vinney, 2024. Understanding Social Identity Theory and Its Impact on Behavior. URL: <https://surl.lu/wxpidl>.
37. Efthymios George Costopoulos (1997). The Concept of Pluralistic Security Community: An Attempt to Apply it to the European Union Case. A Thesis Submitted for the Degree of MPhil at the University of St. Andrews. URL: <https://surl.lt/rkfua>

REFERENCES

1. Anderson B. (2001). *Uiavleni spilnoty. Mirkuvannia shchodo pokhodzhennia y poshyrennia natsionalizmu* (Imagined communities. Considerations on the origin and spread of nationalism). Kyiv : Krytyka, 272 s. [in Ukrainian].
2. Vatsyk Yu. R. (2025). *Viina yak strukturnyi element natsionalnoi identychnosti: dosvid Ukrainy ta Yaponii* (War as a structural element of national identity: the experience of Ukraine and Japan). *Kulturolohichnyi almanakh. Vyp. 3* (15), S. 137–143. [in Ukrainian].
3. Bevz T. A. (2020). *Kontsept identychnosti ukrainstva v umovakh sotsiokulturnykh transformatsii: zahrozy natsionalnii bezpetsi v humanitarnii sferi (istoriohrafiiia problemy)*. (The concept of Ukrainian identity in the context of socio-cultural transformations: threats to national security in the humanitarian sphere (historiography of the problem)). *Ukrainoznavstvo. № 3* (76). S. 178–200. [in Ukrainian].
4. Bevza B., Hinkul A. (2024). *Konstruiuvannia natsionalnoi identychnosti: bazovi poniattia ta ukrainskyi kontekst* (Construction of national identity: basic concepts and Ukrainian context). Kyiv : Ukrainskyi instytut maibutnoho, 12 s. [in Ukrainian].
5. Boiarska O. A., Poplavskyi O. O. (2015). *Tsyvilizatsiina paradyhma S. Khatynhtona ta suchasna "liniia rozlomu" Ukrainy*. (Civilizational paradigm of S. Huntington and modern "fault line" of Ukraine). *Politolohichnyi visnyk. № 79*. S. 301–311. [in Ukrainian].
6. Bystrytskyi Ye., Bilyi O., Zymovets R., Kobets R., Loznytsia S., Proleiev S. (2015). *Natsionalna identychnist i hromadianske suspilstvo*. (National identity and civil society). Kyiv : Dukh i Litera. 452 s. [in Ukrainian].
7. Brodel F. (2014). *Materialna tsyvilizatsiia, ekonomika i kapitalizm XV–XVIII st.* (Material civilization, economy and capitalism of the 15th–18th centuries). Tom 1. *Struktura povsiakdennosti: mozhlyve i nemozhlyve*. *Perekl. Hryhorii Filipchuk*. Kyiv : Osnovy. S. 32, 137. [in Ukrainian].
8. Verezomska S. Zh., Kaiun V. O., Holubchuk H. D. (2024). *Rol kulturnoi spadshchyny v protsesi konstruiuvannia natsionalnoi identychnosti ukraintsiv*. (The role of cultural heritage in the process of constructing the national identity of Ukrainians). *Visnyk nauky ta osvity. Vyp. 10* (28). S. 1387–1404. [in Ukrainian].
9. Harbovska D. (2016). *Kontseptsiiia zitknennia tsyvilizatsii Samiuelia Khantinhntona*. (Samuel Huntington's Concept of the Clash of

- Civilizations). *Mizhnarodnyi naukovyi visnyk: zbirnyk naukovykh prats.* Uzhhorod : DVNZ "UzhNU", Vyp. 2 (13). S. 46–52. [in Ukrainian].
10. Gibernau M. (2012). *Identychnist natsii.* (Identity of Nations). Kyiv : Tempora, 303 s. [in Ukrainian].
 11. Hrytsak Ya., Komarov O. (2021). *Shliakh stanovlennia ukrainskoi identychnosti.* (The Path of Formation of Ukrainian Identity). Zaporizhzhia : Platforma spilnykh dii, 35 s. [in Ukrainian].
 12. Hrytsenko O. A. *Modeli kulturnoho prostoru ta problema identychnosti yoho elementiv.* (Models of Cultural Space and the Problem of the Identity of Its Elements). *Kulturolohichna dumka.* 2019. № 15. S. 66–82. [in Ukrainian].
 13. Hrushevskiy M. (1990). *Iliustrovana istoriia Ukrainy: reprintsne vidtvorennia 1913 roku.* (Illustrated History of Ukraine: Reprint Reproduction of 1913). K. ; L., 525 s. [in Ukrainian]
 14. Dziuba I. *Internatsionalizm chy rusyfikatsiia?* (Internationalism or Russification?). Miunkhen : Suchasnist, 1968. 264 s. [in Ukrainian].
 15. Dontsov D. (2024). *Natsionalizm.* (Nationalism). Kyiv : Rainhouse, 320 s. [in Ukrainian].
 16. Zernii Yu. *Vzaiemozviazok istorychnoi pamiaty ta natsionalnoi identychnosti.* (The Relationship between Historical Memory and National Identity). *Politychnyi menedzhment.* 2008. № 5. S. 104–115. [in Ukrainian]
 17. Zlobina T. H. *Rol kulturnoho prostoru u protsesi stanovlennia ukrainskoi politychnoi natsii* (The Role of Cultural Space in the Process of Formation of the Ukrainian Political Nation) : dys. ... kand. filos. nauk : 21.03.01. Kyiv. 2009. 218 s. [in Ukrainian].
 18. Kazakevych O. (2017). *Rol movy u formuvanni natsionalnoi identychnosti.* (The role of language in the formation of national identity). *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia", Seriia "Kulturolohiia".* Vyp. 18. S. 77–79. [in Ukrainian].
 19. Kydon V. *Istorychna identychnist v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny.* (Historical identity in the conditions of the Russian-Ukrainian war). *Ukrainosnavstvo,* 2024. 3 (92), 30–43. URL: <https://surl.li/ivxbkk> [in Ukrainian].
 20. Kopievska O. R. (2018). *Transformatsiini protsesy v kulturnykh praktykakh Ukrainy: hlobalnyi, hlokalnyi kontekst ta lokalni osoblyvosti (kinets XX – pochatok XXI st.).* (Transformational processes in cultural practices of Ukraine: global, glocal context and local features (late 20th – early 21st centuries)) : dys. ... dok. kulturolohi. 26.00.06. Kyiv, 487 s. [in Ukrainian].

21. Kravchenko O. V. Kontseptualni modeli identyfikatsii natsionalnoho kulturnoho prostoru Ukrainy v suchasnomu publichnomu intelektualnomu dyskursi. (Conceptual models of identification of the national cultural space of Ukraine in modern public intellectual discourse). *Kultura Ukrainy*. 2014. Vyp. 47. S. 13–25. [in Ukrainian].
22. Kravchenko O. V. Natsionalnyi kulturnyi prostir yak identyfikatsiina model. (National cultural space as an identification model). *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*. 2010. № 31. S. 4–11. [in Ukrainian].
23. Malinin V. V. (2013). Sotsiokulturna identychnist yak chynnyk pidvyshchennia efektyvnosti politychnoho upravlinnia. (Sociocultural identity as a factor in increasing the effectiveness of political management). *Aktualni problemy polityky*. Vyp. 48. S. 258–267. [in Ukrainian].
24. Markina L. (2025). Nadidentychnist – novyi naratyv maibutnoi tsyvilizatsii. (Over-identity – a new narrative of future civilization). *Dni nauky – 2025: elektron. zb. mater. XV Mizhnar. nauk. konf. stud., asp. i molod. vchen. (16 travnia 2025 r.)*. Kyiv : VPTs: “Kyivskiy universytet”, S. 186. [in Ukrainian]
25. Martynov A. Ukrainska istorychna identychnist u zahalnoievropeiskomu konteksti: spilni rysy ta osoblyvosti. (Ukrainian historical identity in the pan-European context: common features and peculiarities). *Mizhnarodni zviazky Ukrainy: naukovi poshuky i znakhidky*. 2012. Vyp. 21. S. 314–331. [in Ukrainian].
26. Nahorna L. P. Rehionalna identychnist: ukrainskyi kontekst. (Regional Identity: Ukrainian Context). K. : IPIEND imeni I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 2008. 405 s. [in Ukrainian].
27. Polishchuk Yu. Natsionalna ta hromadianska identychnosti v Ukraini v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny. (National and Civic Identity in Ukraine in the Conditions of the Russian-Ukrainian War). *Politychni doslidzhennia*. 2024. № 2(8). S. 73–93. [in Ukrainian].
28. Pro skhvalennia Stratehii utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti na period do 2030 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii u 2023–2025 rokakh. (On Approval of the Strategy for the Establishment of Ukrainian National and Civic Identity for the Period Until 2030 and Approval of the Operational Plan of Measures for Its Implementation in 2023–2025). *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1322 (2023)*. URL: <https://surl.li/uprnqh> [in Ukrainian].

29. Riabchuk M. Dolannia ambivalentnosti. Dykhotomiia ukrainskoi natsionalnoi identychnosti – Istorychni prychny ta politychni naslidky. (Overcoming ambivalence. The dichotomy of Ukrainian national identity – Historical reasons and political consequences). K. : IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 2019. 252 s. [in Ukrainian].
30. Sikorska V., Didur L. Ukrainska movna identychnist pid chas povnomasshtabnoho vtorhnennia rf. (Ukrainian linguistic identity during the full-scale invasion of the Russian Federation). *Prychornomorski filolohichni studii*. 2023. № 2. S. 42–51. [in Ukrainian].
31. Stepyko M. T. Ukrainska identychnist: fenomen i zasady formuvannia (Ukrainian identity: phenomenon and principles of formation) : monohrafiia. K. : NISD, 2011. 336 s. [in Ukrainian].
32. Tsyvilizatsiina identychnist ukrainstva: istoriia i suchasnist. (Civilizational identity of Ukrainians: history and modernity). (2022) / avt. kol.: O. Rafalskyi (kerivnyk), Ya. Kalakura (naukovyi redaktor), O. Kalakura, M. Yurii. Kyiv : IPIEnD im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 512 s. [in Ukrainian].
33. Fukuiama F. Identychnist. Potreba v hidnosti y polityka skryvdzhenosti. (Identity. The Need for Dignity and the Politics of Offense). Kyiv : Nash format, 2020. S. 6. [in Ukrainian].
34. Khlivosolov I. O. Dyskurs natsionalnoho kulturnoho prostoru v akademichnomu landshafti. (Discourse of the National Cultural Space in the Academic Landscape). *Ukrainska kultura: mynule, suchasne, shliakhy rozvytku*. 2025. № 51. S. 387–393. [in Ukrainian].
35. Yakunina K. Teoretyko-metodolohichni aspekty doslidzhennia relihiinoi identychnosti u ploshchyni sotsiokulturnykh vyklykiv. Sotsiokulturni vyklyky suchasnosti: potreba u teoretychnomu osmyslenni (Theoretical and Methodological Aspects of the Study of Religious Identity in the Plane of Sociocultural Challenges. Sociocultural Challenges of Modernity: The Need for Theoretical Understanding) : kolektyvna monohrafiia. Ostroh. Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”, 2022. S. 154–195. [in Ukrainian].
36. Cynthia Vinney. Understanding Social Identity Theory and Its Impact on Behavior. 2024. URL: <https://surl.lu/wxpidl>. [in English].
37. Efthymios George Costopoulos (1997). The Concept of Pluralistic Security Community : An Attempt to Apply it to the European Union Case. A Thesis Submitted for the Degree of MPhil at the University of St Andrews. URL: <https://surl.lt/rkfjua> [in English]